

Katona Géza /ny. rendőrezredes, az állam- és jogtudomány doktora/

A társadalmi beilleszkedési zavarok problémakörével foglalkozó kutatási jelentés, amelyről Szabó elvtárs lényegre törő és rendkívül jól áttekinthető ismertetést nyújtott, reális képet adott a helyzetről. A tájékoztatásból kitűnt, hogy a magas színvonalu, tudományos módszerekkel végrehajtott kutatás jelentős eredményeket ért el azoknak az okoknak és feltételeknek a feltárásában, amelyek az alkoholizmus, az öngyilkosság, a bűnözés és a neurózis előfordulását befolyásolhatják. A kutatás ezzel az alapos okfeltáró tevékenységgel számottevően hozzájárulhat a társadalmi beilleszkedési zavarok visszaszorításához, megelőzéséhez.

A Kriminológiai Társaság vitafórumán, többnyire büntetőjogászok és kriminológusok között úgy gondolom nem kell külön indokolni, hogy a kutatott témakörhöz elsősorban a bűnmegelőzés szempontjaira tekintettel kívánok hozzászólni.

A bűncselekmények megelőzését kétségtelenül előmozdítja, ha a bűnözést, mint a társadalmi beilleszkedési zavarok egyikét tárgyaljuk. Nem kétséges, hogy a társadalmi beilleszkedési zavarok körébe bevont, előbb már felsorolt jelenségeknek közös a forrása, alapvető társadalmi jellege.

A bűnmegelőzés sajátos követelményeire való tekintettel a tárgyalt jelenségek közös eredete és hasonló vonásai mellett azonban szót kell ejteni azokról a különbözőségekről is, amely közöttük kiutathatók.

A bűnözést és az öngyilkosságot egymás mellett vizsgálva nem lehet kétséges, hogy élesen eltér időbeli alakulásuk, dinamizmusuk. Területi súlypontjaik, településfajták /falú, város, nagyváros/ szerinti eloszlásuk sok szembetűnő különbséget mutat. Ugyancsak inkább a különbözőségek jellemzik a két jelenség kapcsán észlelhető életkori megoszlást is.

A bűnözés és a társadalmi beilleszkedési zavarok többi formája közötti kapcsolat intenzitása és jellege is eltérő. Így például az alkoholizmus gyakran indítékként vagy motivumként áll a bűnözés mögött. A mentális zavarok, neurózis, alacsony türeklépességben megnyilvánuló pszichológiai jelenségek szintén gyakran váltják ki bűncselekmények elkövetését. Az öngyilkosság már lényegesen lazább kapcsolatban áll a bűnözéssel. A veszélyeztetett fiatalok és a bűnözés kapcsolata a legszorosabb. Közismert, hogy a bűnöző karriernek tulajdonképpeni többsége a gyermekkorban vagy fiatalkorban éppen a veszélyeztetett családokból indul ki.

A társadalmi beilleszkedési zavarok egyes fajtái közötti el nem hanyagolható különbségek példaszzerű említése természetesen nem jelenti ezen átfogó jellegű fogalom létjogosultságának a kétségbevonását. A társadalmi beilleszkedési zavar olyan magasabb szintű fogalomnak tekinthető, amelyet az alapvetően a közös jellege, a társadalmi meghatározottság jellemez.

Ebből következik viszont, hogy társadalmi beilleszkedési zavarokat kiváltó közös ok - társadalmi, gazdasági tényezők - lehetőséget nyújtanak arra, hogy a megelőzésüket elsődlegesen társadalmi, gazdasági, kulturális stb. jellegű intézkedésekkel kíséreljük meg. Ha a társadalmi szintű megelőzéstől kiindulva alacsonyabb szintű intézkedéseket tervezünk e jelenség visszaszorítására, egyre inkább figyelembe kell vennünk az egyes, a társadalmi beilleszkedési zavarok eltérő sajátosságait.

Ha a bűnözést tesszük vizsgálat tárgyává, mindnyájunk előtt nyilvánvaló, hogy ezt a társadalmi jelenséget a közös sajátosság jellemzi; hogy a jogalkotó a bűncselekményeknek olyan fokú társadalomra veszélyességet tulajdonít, hogy elkövetésüket büntetőjogi eszközökkel kívánja megakadályozni vagy szankcionálni. Közismert azonban az is, hogy ezen közös sajátosság mellett élesen eltér az egyes bűncselekmények jogi tárgya, az elkövetésben szerepet játszó indítók, vagy motívum. Mindezek

a körülmények természetesen meghatározzák az egyes bűncselekmény-fajták és bűncselekmények megelőzésének útját, módját.

A megelőzendő jelenségek eltérő jellege /társadalmi beilleszkedési zavar, bűnözés, egyes bűncselekmény-kategóriák, egyes bűncselekmények/ szükségesé teszi azt, hogy a megelőzés intézkedései is különböző szinteken helyezkedjenek el. Ugy látom, hogy a társadalmi beilleszkedési zavarok helyzetével és megelőzésével foglalkozó jelentésben körvonalazott javaslatok alkalmasak arra, hogy ezeket a kriminológia által kidolgozott intézkedési szintekre sorolhassuk. Így:

- a társadalmi beilleszkedési zavarok megelőzése szempontjából alapvető fontosságú nevelési /iskolai, családi, munkahelyi stb./ gazdasági, településfejlesztési stb. intézkedések a legmagasabb és legáltalánosabb társadalmi szintű megelőzés eszközei;
- a bűnözéssel, illetve egyes bűncselekmény-fajtákkal, elkövetőtípusokkal összefüggő megelőzési módszerek a bűnmegelőzés különös szintjén kaphatnak helyet; míg
- az egyes bűncselekményekkel, illetve egyes bűnelkövetőkkel kapcsolatos intézkedések az egyedi prevenció szintjéhez tartozhatnak.

Ezeket a jelenlevők által is jól ismert körülményeket azért tartottam szükségesnek felvázolni, mert belőlük a bűnmegelőzés komplex rendszerének fontos - ugyancsak nem ismeretlen - sajátosságai következnek:

1. Az intézkedések kellő rendszerezése nélkül a bűnmegelőzés kusza, parttalan intézkedés-halmazává válhat.
2. Az egyes megelőzési intézkedések eltérő szintje és jellege meghatározza az intézkedéssel kapcsolatos intézményrendszert és felelősséget is. Egyet-érték azzal, hogy olyan társadalmi szintű intézkedésekért, mint a nevelés, a gazdasági intézkedések, a településfejlesztés nem tehetők felelőssé az igazságszolgáltatás és bűnüldözés szervei. Kétséges azonban az, hogy a bűnmegelőzés különös intézkedési rendszeréért - és ebbe nemcsak a bűnelkövetési alkalmak csökkentését potenciális bűnözővé válás folyamatának megakadályozását értem - felelőssé tehetők a szociálpolitikai kialakítandó szervei.
3. A bűnmegelőzés társadalmi és büntetőjogi, illetve bűnüldözési intézkedései között sajátos, dialektikus kapcsolatok állnak fenn. Társadalmi beágyazottság, háttér nélkül a büntetőjogi, bűnüldözési intézkedések nem lehetnek hatékonyak, de ugyanakkor ezek bizonyos foku önállóságát is biz-

tosítani kell. Közismert, hogy a bűnmegelőzés és a szociálpolitika szorosan összefügg, de nem azonos. Nem azonosak a módszerek, szükségszerű eltérés van a két tevékenység információellátottságában, szemléletében.

A bűnmegelőzés fejlesztésére irányuló koncepciók szinte kivétel nélkül komplex rendszer kiépítését célozzák. Ez a körülmény - úgy gondolom - nem tekinthető a manapság divatos "rendszer szemléleti megközelítés" hatásának. A rendszer nyilvánvalóan több és hatásosabb, mint egyes alkotórészeinek matematikai összege. Így a bűnmegelőzésre irányuló társadalmi, gazdasági, kulturális és jogi, egészségügyi intézkedések hatékonysága csak úgy biztosítható, ha mindezek egységes rendszer részeként, hatásaik kölcsönös figyelembevételével kerülnek alkalmazásra.

Ez a jelentés - amelyről a kerekasztal résztvevői Szabó András előadása alapján szemléletes képet kaptak - a társadalmi, gazdasági, kulturális és egyéb okok mélyreható feltárásával, a társadalmi szintű megelőzési intézkedések kereteinek tudományos szintű meghatározásával értékes hozzájárulás a társadalmi beilleszkedési zavarok és ezek sorában a bűnözés megelőzési rendszerének létrehozásához.